

The tactics of presentation for identification in the investigation of crimes against morality

Тактика проведення пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності

Mykola Yefimov

Key words:

morality, investigation (search) action, presentation for identification, tactical reception.

Ключові слова:

моральність, слідча (розшукова) дія, пред'явлення для впізнання, тактичний прийом.

Постановка проблеми. Розслідування злочинів проти моральності характеризується проведенням ряду слідчих (розшукових) дій, які мають відповідні особливості у зв'язку зі специфікою проведення. Адже для більшості злочинів проти моральності характерною є взаємодія двох та більше осіб, які бачать один одного, певні речі, об'єкти вперше та, можливо, востаннє. Крім того, їх взаємодія може мати певні інтимні особливості, які не кожна особа бажає демонструвати на публіку.

Тому, з метою визначення особливостей проведення пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності, а також дослідження окремих заходів його підготовки, розглянемо низку думок вчених щодо вказаних категорій.

Стан дослідження. Окремі аспекти розслідування злочинів проти моральності висвітлені у роботах таких науковців, як М.С. Дмитрієв, О.О. Дудоров, Д.Є. Кирюх, С.Г. Кулик, В.О. Малярова, В.Ю. Мосяженко, К.Ю. Назаренко та інших. Однак комплексного аналізу особливостей пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності вченими не проводилося. Водночас, на практиці виникає потреба в науково обґрунтованих криміналістичних рекомендаціях щодо вказаної слідчої (розшукової) дії у розрізі розслідування конкретних кримінальних правопорушень.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження організації і тактики пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності, а також виокремлення його проблемних аспектів.

Виклад основних положень. Взагалі, пред'явлення для впізнання, як зазначає О.Я. Гінзбург, є однією з форм криміналістичної ідентифікації, в процесі якої ототожнення або встановлення схожості відбувається шляхом упізнання¹. Г.І. Прокопенко наголошує, що це слідча дія, яка полягає в пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності чи групової належності². Як бачимо, впізнання ґрунтується на загальних правилах психології людини, дослідження яких сприяє працівникам правоохоронних органів у проведенні цієї процесуальної дії.

Ми підтримуємо позицію науковців, які сформулювали поняття пред'явлення для впізнання як слідчої дії, що полягає у пред'явленні особі об'єктів, які вона спостерігала раніше у зв'язку з подією злочину, з метою встановлення їхньої тотожності чи групової належності. Загальними підставами для пред'явлення для впізнання є: заява особи під час допиту про те, що вона може впізнати об'єкт, який спостерігала раніше, і добре пам'ятає його ознаки та відмінності; під час допиту особа називає лише загальні риси об'єкта, не може точно описати його відмінності, але висловлює впевненість, що зможе його впізнати, коли побачить³.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, яка ніколи не дублюється, тому слідчий повинен ретельно підготуватися до її проведення. Неприпустимо проводити впізнання, як наголошує О.Я. Баєв, навіть після оперативного впізнання, зокрема за фотознімком особи, яку надалі слід пред'явити для впі-

¹ Гінзбург А.Я. Тактика пред'явления для опознания / под ред. И.М. Лузгина. – М., 1971. – С. 4.

² Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика : [навч. посіб.] / за ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсеєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 226.

³ Криміналістика : [навч. посіб.] / [Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.] / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – С. 183.

знання. Адже в такому випадку воно може розцінюватися як інсценування цієї важливої дії, яке, звичайно, вже не матиме ніякого доказового значення⁴.

Процесуальні, психологічні та тактико-криміналістичні проблеми впізнання як окремої слідчої дії тривалий час перебувають у сфері уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, якими здійснено низку дисертаційних досліджень, важливих у теоретичному й практичному розумінні. Наявність таких розробок сприяє реалізації теоретичних положень криміналістики в практиці підготовки й проведення впізнання та використання його результатів у розслідуванні, що мало б істотно підвищувати якість цієї слідчої (розшукової) дії. Проте поява за останній час високоточних наукових засобів ідентифікації людини за матеріальними слідами-відображеннями показала низьку достовірність «традиційних» способів впізнання особи, застосування яких у багатьох випадках призводило до отримання недостовірних результатів та засудження невинних осіб, яких надалі доводилося реабілітувати. Це викликало інтерес вчених до причин помилкового впізнання і стало одним із чинників продовження наукових пошуків у цьому напрямі криміналістичної тактики⁵.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дозволив встановити, що під час розслідування злочинів проти моральності для впізнання пред'являються наступні об'єкти: живі особи (91%), рідше – різні речі (31%) та інше (приміщення, ділянки місцевості, тварини) (3%).

Одразу слід наголосити на тому, що у досліджуваній категорії кримінальних проваджень найскладнішим та об'ємним є пред'явлення для впізнання живої особи. Воно проводиться у випадках, коли:

- особа, яка підлягає пред'явленню, не була раніше відома впізнавачеві, але спостерігалася ним у зв'язку зі злочинною подією;
- той, хто впізнає, знав раніше особу, яка пред'являється, але не може повідомити про неї необхідних даних (наприклад, не може повідомити її прізвище та ім'я);
- особа добре знайома тому, хто впізнає, однак вона це знайомство заперечує⁶.

Як наголошують окремі автори, у тих випадках, коли сутенер заявляє, що він незнайомий із повіями та непричетний до сутенерства, доцільно проводити таку слідчу дію, як пред'явлення для впізнання. У цьому разі особою, яку пред'являтимуть для впізнання, буде сутенер, а особами, які будуть впізнавати, можуть бути: 1) особа, яка заявляє, що її втягують до заняття проституцією; 2) повії, які працювали під «керівництвом» сутенера; 3) клієнти. Саме ж пред'явлення для впізнання проводиться за загальними правилами пред'явлення для впізнання живої особи. Також трапляються випадки, коли клієнтові пред'являють для впізнання водія, що привіз повію чи якій він передавав гроші⁷.

З огляду на зазначені статистичні дані, особливу увагу слід приділити пред'явленню для впізнання осіб. Стосовно безпосереднього проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії ми підтримуємо позицію І.А. Іпатової, яка порядок пред'явлення для впізнання людей розглядає із поєднання таких складових частин:

- запрошення понятьих; роз'яснення їм мети і порядку слідчої дії, їх прав та обов'язків;
- запрошення осіб, серед яких знаходиться особа, яка впізнається;
- роз'яснення їм мети і порядку слідчої дії, їх прав і обов'язків;
- запрошення (доставлення) особи, яка впізнається, роз'яснення їй мети і порядку слідчої дії, її прав та обов'язків;
- пропозиція особі, що впізнається, самостійно вибрати місце серед інших осіб;
- запрошення впізнавача та роз'яснення йому цілей, завдань і порядку слідчої дії;
- попередження впізнавачеві про кримінальну відповідальність за ухилення або відмову від дачі показань і за дачу свідомо неправдивих показань;
- пропозиція до впізнавача оглянути пред'явлених осіб і повідомити, чи впізнає він кого-небудь, якщо так – кого і за якими ознаками;
- пропозиція впізнаній особі назвати свої прізвище, ім'я, по-батькові;
- питання до особи, яка впізнає, та пред'явленим особам, чи мають вони питання один до одного;

⁴ Баев О.Я. Тактика следственных действий : [учебн. пособ.] / О.Я. Баев. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1992. – С. 166–167.

⁵ Солодов И.А. Проблемы обеспечения достоверности опознания человека при расследовании / И.А. Солодов // Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия: Право. – 2010. – №1. – С. 500.

⁶ Криміналістика : [навч. посіб.] / [Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.] / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – С. 185.

⁷ Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : [навч. посіб.] / [О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.] / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – С. 308.

- питання до всіх учасників, чи мають вони зауваження з приводу пред'явлення для впізнання;
- фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання⁸.

Ми погоджуємося з авторами, які зазначають, що у разі необхідності пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких особа, яка впізнає, бачила цю особу (інші об'єкти), про що складається протокол. Допит є обов'язковою умовою проведення впізнання. Слідчий повинен запропонувати особі, що впізнає, пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця. У тих випадках коли особа, яка впізнає, не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої (розшукової) дії⁹.

Як бачимо, під час попереднього допиту з'ясовується ряд важливих обставин. Але, говорячи про розслідування злочинів проти моральності, слід розуміти, що необхідно вирішити питання про можливість впізнання особою конкретної людини. Адже певні психологічні фактори, моральні правила можуть завадити самому процесу пред'явлення для впізнання вже під час робочого етапу.

Під час проведення пред'явлення для впізнання живих осіб доречно застосовувати, як зазначає К.О. Чаплинський, такі тактичні прийоми:

- 1) Максимальне скорочення часу проведення впізнання. Тобто слідчу дію необхідно проводити у прискореному темпі, щоб запобігти психологічному впливу на впізнавачів із боку злочинців (їх захисників).
- 2) Спостереження за поведінкою свідків та потерпілих. Адже трапляються випадки, коли емоційна реакція впізнавача свідчить про те, що він упізнав злочинця, але заперечує це.
- 3) Спостереження за поведінкою підозрюваних. Внаслідок такого спостереження слідчий може помітити за виразом обличчя, жестами та іншими ознаками, що злочинці та їх адвокати намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі, наприклад, намагаються створити загрозливий вигляд, змінити вираз обличчя, ухилитися від заданої пози тощо. Такі дії з боку злочинців повинні негайно перериватися слідчим, оскільки будь-яке зволікання з його боку може мати непередбачувані наслідки.
- 4) Застосування науково-технічних засобів (наприклад, відеозапису) створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки факт впізнання, але й «психологічний клімат», у якому воно відбувалося, а також психологічно впливає на підозрюваних. Відеозапис ускладнює можливість злочинців негативно впливати на свідків та потерпілих¹⁰.

У ряді випадків потерпілі і свідки вважають, що підозрюваного будуть спостерігати приховано, щоб він їх не побачив. Таке ставлення особи, що впізнає, до майбутньої участі у слідчій (розшуковій) дії пояснюється тим, що не кожна особа психологічно готова до подібної зустрічі, на що можуть впливати стан здоров'я, стать, вік, залежність від злочинця тощо.

Зазначене пояснюється тим, що людина може злякатися і заявити, що серед представлених осіб немає того, кого вона бачила під час злочину. Практиці відомі випадки, зазначає З.І. Мітрохіна, коли потерпілі боялися увійти в приміщення, де було підготовлене пред'явлення для впізнання, незважаючи на наявність охорони, уникаючи зустрічі зі злочинцем¹¹. Тому ми пропонуємо у разі проведення пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, забезпечити умови, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує останньої. Зазначене відповідає положенню ч. 4 ст. 228 КПК стосовно пред'явлення для впізнання поза візуальним та аудіоспостереженням.

З огляду на це, доречним також є спостереження за поведінкою підозрюваних. Адже вони можуть своїми діями викликати у особи, яка впізнає негативні емоції, через які процесуальна дія може не дати позитивного результату. С.М. Стахівський зазначав, що цей тактичний прийом дозволяє слідчому помітити за виразом обличчя, жестами й іншими ознаками, що злочинці намагаються ускладнити процес впізнання

⁸ Ипатова И.А. Криминалистика : [учебн.-метод. комплекс] / И.А. Ипатова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – С. 59–60.

⁹ Криміналістика : [підручник] / [К. О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська]. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – 2017. – С. 285.

¹⁰ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : [монографія] / К.О. Чаплинський. – Дн-вськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 341–343.

¹¹ Мітрохіна З.И. Использование данных психологии при производстве допроса / К. : УМК ВО, 1990. – С. 45.

або ж зірвати його взагалі¹².

Узагальнення наукових поглядів та слідчої практики дозволяє зробити висновок, що пред'явлення для впізнання речей під час розслідування злочинів проти моральності не відрізняється яскравими особливостями. Тому, з огляду на позицію К.О. Чаплинського, ми її визначаємо, як сукупність таких етапів:

- 1) Після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету і запрошує понятих та інших учасників даної слідчої дії.
- 2) Усім присутнім слідчий повинен роз'яснити їх права та обов'язки, а також мету, завдання та порядок проведення впізнання.
- 3) Слідчий демонструє предмет (документ), що буде пред'явлений для впізнання, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт впізнання може його упізнати.
- 4) Слідчий розкладає у вільному порядку на робочому столі предмети (у тому числі й той, що пред'являється) або пропонує понятим розмістити їх у будь-якому порядку.
- 5) Запрошують впізнавача до кабінету слідчого, де знаходяться усі учасники, та попереджають його про кримінальну відповідальність.
- 6) Слідчий пропонує суб'єкту впізнання оглянути пред'явлені предмети (документи) і сказати, чи немає того, який спостерігався під час злочинної події, пояснити, за якими ознаками він його упізнав.
- 7) Після того, як особа впізнає предмет (документ), його необхідно сфотографувати масштабним способом¹³.

Стосовно фіксації досліджуваної процесуальної дії, слід зазначити, що її необхідно здійснювати за допомогою відеозйомки. Адже відеозапис під час впізнання є ефективнішим, ніж фотозйомка, оскільки фіксується візуальне зображення об'єктів у динаміці разом зі звуковим супроводом. Крім того, цей засіб фіксації ускладнює можливість злочинців негативно впливати на свідків та потерпілих. Відеозапис під час розслідування злочинів проти моральності доцільно застосовувати у таких випадках: якщо впізнання проводиться за голосом, особливостями мови, ходи та інших динамічних ознак людини; за наявності достовірної інформації, що суб'єкт впізнання надалі змінить показання і це поставить під сумнів достовірність результатів впізнання; за наявності достатніх підстав вважати, що суб'єкт впізнання не з'явиться до суду, а результати впізнання будуть оскаржені або поставлені під сумнів тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування злочинів проти моральності. У досліджуваній категорії кримінальних проваджень здебільшого проводиться пред'явлення для впізнання живих осіб. Під час безпосереднього пред'явлення найбільш доцільними тактичними прийомами є спостереження за поведінкою свідків, потерпілих та підозрюваних, а також його проведення поза візуальним спостереженням. Під час розслідування злочинів проти моральності під час пред'явлення для впізнання необхідно вирішити питання про можливість впізнання особою конкретної людини. Адже певні психологічні фактори, моральні правила можуть завадити самому процесу пред'явлення для впізнання вже під час робочого етапу. Тому на нівелювання цих перешкод і повинні бути направлені зазначені тактичні прийоми, що забезпечить, зі свого боку, ефективне проведення досліджуваної процесуальної дії.

Анотація

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування злочинів проти моральності. Розглядаються організаційні й тактичні особливості пред'явлення для впізнання в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Акцентується увага на підготовчих заходах до проведення визначеної слідчої (розшукової) дії. Характеризуються окремі тактичні прийоми та порядок пред'явлення особи для впізнання.

¹² Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [наук.-практ. посіб.] / С.М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – С. 52.

¹³ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : [монографія] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 341–343.

Summary

The scientific article is devoted illumination of some aspects of the investigation of crimes against morality. The organizational and tactical especially of the producing for identification at the investigation of this crime are examined. The focus is on preparatory measures for conducting a certain investigative (search) action. Separate tactical techniques and the order of presentation of the person for identification are characterized.

Використана література:

1. Гинзбург А.Я. Тактика предъявления для опознания / под ред. И.М. Лузгина. – М., 1971. – 64 с.
2. Баев О.Я. Тактика следственных действий : [учебн. пособ.] / О.Я. Баев. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1992. – 135 с.
3. Ипатова И.А. Криминалистика : [учебн.-метод. комплекс] / И.А. Ипатова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 558 с.
4. Криміналістика : [навч. посіб.] / [Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.] / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. К. : Атіка, 2012. – 496 с.
5. Криміналістика : [підручник] / [К. О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська]. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – 2017. – 419 с.
6. Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика : [навч. посіб.] / за ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсеєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.
7. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : [навч. посіб.] / [О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.]; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.
8. Митрохина З.И. Использование данных психологии при производстве допроса / К. : УМК ВО, 1990. – 52 с.
9. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [наук.-практ. посіб.] / С.М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
10. Солодов И.А. Проблемы обеспечения достоверности опознания человека при расследовании / И.А. Солодов // Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия: Право. – 2010. – №1. – С. 499–505.
11. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : [монографія] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 560 с.

Mykola Yefimov,

Candidate of Law Sciences, Senior Lecturer

*Department of Criminology, Forensic Medicine and Psychiatry
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*